

het recht van antwoord in radio en televisie (deel II)

jan dijck

In een vorige bijdrage (1) bespraken wij de inhoud van het nieuwe wetsontwerp met betrekking tot het recht van antwoord in radio en televisie. Ondertussen is dit ontwerp tot wet geworden. (1)

Het werd uiteindelijk gevoelig verbeterd, zonder dat echter aan enkele vroeger aangehaalde en fundamentele bezwaren verholpen werd.

De vrees voor een toevloed van replieken en polemieken in radio en televisie heeft er de wetgever daarenboven toe geleid in art. 11 iedere commentaar bij het voor te lezen antwoord te verbieden.

In de geschreven pers wordt dergelijke commentaar immers aanvaard en kan zij zelfs de oorzaak zijn van een nieuw recht van antwoord. (3)

De motieven voor een meer beperkt recht van antwoord in radio en televisie vinden vooral hun oorzaak in een ruime interpretatie die men aan het juridisch karakter ervan gegeven heeft. Het is daarom niet onbelangrijk hier even op in te gaan.

1. Het juridisch karakter van het recht van antwoord.

Het recht van antwoord is een subjectief recht dat het herstel van een

bepaalde materiële daad tot doel heeft.

Zoals in een vorige bijdrage gesteld behoort het derhalve tot de sfeer der private belangen en is het slechts in de tweede plaats dienstig voor het bekomen van de door Belgische Zendinstituten wettelijk beoogde objectiviteit. Om deze reden kan de wettelijke verplichting van objectiviteit dan ook niet volstaan om het bestaan van een georganiseerd recht van antwoord in radio en televisie te betwisten.

De krenking van een persoonlijkheidsrecht is immers schadeberokkend op zichzelf; het loutere feit volstaat, zonder dat enige schade dient bewezen te worden.

Wanneer de onjuiste of krenkende inlichting werd verspreid tijdens de nieuwsuitzendingen (4) is er supplementaire juridische grondslag om in alle gevallen het recht van antwoord te verantwoorden.

Vermits het instituut in deze uitzendingen tot strikte objectiviteit is verplicht heeft het door de mededeling van de onjuiste of krenkende inlichting immers tevens een wettelijk voorschrift overtreden. (5)

Zekere rechtspraak (6) en rechtsleer (7) heeft het recht van antwoord beschouwd als een middel tot wettige zelfverdediging.

Een in bepaalde vonnissen en arresten soms ongelukkig gekozen terminologie was hieraan niet vreemd. (8) Deze visie dient verworpen te worden; de wettige zelfverdediging is een strafrechtelijk begrip en als dusdanig vreemd aan het burgerlijk karakter van het recht van antwoord.

Het recht van antwoord is dus een recht sui generis dat zich situeert naast en bijkomend aan de regels van art. 1382 en volgende van het B.W. (9) Waar in de gewone aansprakelijkheidsleer echter het bewijs van een bepaalde schade wordt vereist, wordt het belang hier vermoed. Voor zover de aanleiding vaststaat, is de potentiële schade voldoende.

Het is dus helemaal niet zeker dat feiten, die aanleiding kunnen geven tot een recht van antwoord, automatisch ook de aansprakelijkheid, zoals zij vervat is in art. 1382 en volgende van het B.W. zullen doen spelen.

De gemeenrechtelijke aansprakelijkheid vereist immers het bestaan en het bewijs van een bepaalde schade en een anders gekwalificeerde fout dan deze welke aanleiding geeft tot een recht van antwoord.

Ten onrechte werd in de rechtspraak de redenering echter soms te ver doorgetrokken en gesteld dat er voor het ontstaan van het recht van ant-

woord zelfs geen aanleiding meer diende aanwezig te zijn. De vereiste aanleiding bestaat immers in een aanval in de ruimste betekenis, een onjuiste berichtgeving of een aanslag op de eer of de goede naam want als niemand aangevallen of verkeerdelijk vernoemd wordt zou ook niemand een recht van antwoord mogen kunnen vragen. (10)

Voor de wet van 1961 heeft een groot deel van rechtsleer en rechtspraak dit principe aangenomen: het recht van antwoord is afhankelijk van de uitlokking ervan. (11)

Men kon zich afvragen of de wet van 23.6.1961 hierin geen verandering had gebracht.

De in het voorafgaandelijke wetsontwerp aan art. 1 toegevoegde zinsnede als zou het recht van antwoord onderworpen zijn aan de vereiste van een rechtmatig belang, sneuvelde immers in de Senaatscommissie voor Justitie. De vernoemde persoon zou alleen dienen te oordelen over het belang dat hij heeft en de wenselijkheid van een antwoord. Men zag hierin de bevestiging van de theorie als zou het louter citaat een recht van antwoord rechtvaardigen.

Terecht heeft M. Platel aangestipt dat de memorie van toelichting bij de wet van 1961 nochtans geen duidelijke maatstaf vormde. (12)

Het Hof van Cassatie heeft daar op 14.10.1974 (13) anders over geoordeeld en gesteld dat de uitlokking van het antwoord niet door de wet vereist wordt, hierbij verwijzende naar zijn arrest van 3.11.1880.

M.i. was dit arrest echter helemaal niet zo expliciet en kon men er enkel uit afleiden dat wel het belang om het recht uit te oefenen, doch niet de aanleiding tot het ontstaan ervan vermoed wordt (14).

Ook de wet van 1961 spreekt in art. 2 trouwens over de «tekst die het recht tot antwoord rechtvaardigt» en volgens art. 3,1 kan de inlassing worden geweigerd van elk antwoord dat niet onmiddellijk in verband staat met de bestreden tekst.

De Rechtbanken dienen dus niet na te gaan of «de in de zaak betrokken persoon» enig belang heeft, dan wel of het litigieuze bericht aanleiding kon zijn tot enig antwoord. (15)

Er anders over oordelen komt erop neer dat men het recht van antwoord dient toe te kennen aan iedereen die

maar ooit ergens in een krant vermeld wordt, zoals bv. aan voetballers in de sportpagina's op maandagmorgen of aan een minister van wie vermeld wordt dat hij een tentoonstelling heeft geopend. (16)

Deze oplossing is niet aanvaardbaar: indien de bewoordingen van de wet absoluut en algemeen zijn dan kan het recht van antwoord zelf toch bezwaarlijk als een absoluut recht gekwalificeerd worden.

De uitoefening ervan is trouwens wel degelijk aan bepaalde voorwaarden gebonden, weze het dan dat deze niet streng worden gesteld.

De ratio legis van het recht van antwoord is het herstel van een potentiële en vermoede schade: deze specifieke bescherming heeft dan ook slechts betekenis voor zover de normale grenzen der persvrijheid worden overschreden.

II. Recht van antwoord: voor welke uitzendingen?

Thans zouden wij het willen hebben over de soorten uitzendingen die aanleiding kunnen geven tot een recht van antwoord.

In de nieuwe wet (art. 14) worden bv. de uitzendingen die door de uitzendingsinstituten van Radio- en Televisie worden toegestaan aan erkende verenigingen en stichtingen, hiervan onder bepaalde voorwaarden uitgesloten.

In Turkije bestaat voor de regeringsmededelingen een aparte regeling (17) en in Oostenrijk woden de publicitaire uitzendingen en de regeringsmededelingen uitdrukkelijk uitgesloten.

De Italiaanse wet wordt door de meeste auteurs niet van toepassing geacht op de gastprogramma's aangezien de strafrechterlijke aansprakelijkheid van de Directeur der R.A.I. moeilijk kan spelen voor uitzendingen die buiten zijn verantwoordelijkheid en bevoegdheden liggen. (18)

Daar ook in de nieuwe Belgische wet een strafrechterlijke verantwoordelijkheid vervat ligt, komt het mij voor dat een gelijkaardige interpretatie zich hier voor de niet vermelde regeringsmededelingen zou moeten opdringen. Art. 14 van de wet is echter slecht en onvolledig geformuleerd.

In het ontwerp van decreet houdende het statuut van de Belgische Radio en Televisie, Nederlandse uitzendingen

wordt immers een onderscheid gemaakt tussen enerzijds de zendgemachtigde verenigingen en stichtingen, die een erkenning behoeven (art. 26) en anderzijds politieke partijen en verenigingen van beroepsbelangen die, zonder dat enige erkenning voorgeschreven is, over zendtijd kunnen beschikken. (art. 35)

De Raad van State heeft terecht opgemerkt dat art. 14 van de wet houdende het recht van antwoord, aldus gesteld alleen van toepassing is op de eerste groep van verenigingen en stichtingen. Dit betekent strikt genomen dat alle andere uitzendingen van periodieke aard, met inbegrip van regeringsmededelingen en de uitzendingen van politieke partijen en verenigingen voor beroepsbelangen, eventueel aanleiding zouden kunnen geven tot een recht van antwoord.

Waar het Zendinstituut nog verantwoordelijkheid draagt voor de programma's der politieke partijen en verenigingen voor beroepsbelangen daar het over conformiteit ervan aan de wettelijke bepalingen dient te waken (19) geldt dit echter niet voor de regeringsmededelingen.

De aan de regering toegekende zendtijd wordt haar immers rechtstreeks verleend krachtens de wet en zonder dat de Zendinstituten terzake enige inspraak hebben. (20)

Om deze reden had men de regeringsmededelingen van het recht van antwoord dienen uit te sluiten of hiervoor minstens een afzonderlijke regeling dienen uit te werken; het oordeel over deze uitzendingen is bovendien essentieel politiek, zodat in geval van conflict het parlement er zich zal moeten over uitspreken. (21)

Dit betekent natuurlijk niet dat de regeringsmededelingen niet aan bepaalde voorwaarden zouden dienen te voldoen; art. 1 van de wet van 18.2.1977 heeft het vroegere art. 28 § 4 van de wet van 18.5.1960 dienaangaande verduidelijkt en uitgebreid.

De naleving van deze voorwaarden behoort essentieel tot de politieke verantwoordelijkheid van de regering.

Een eventuele overtreding ervan kan aan de oppositie dan ook geen recht van antwoord geven. De ratio legis van regeringsmededelingen of recht van antwoord is immers niet het bewaren van het evenwicht tussen de regeringspartijen en de oppositie in de politieke uitzendingen. De uitvoe-

rende macht wordt enkel de mogelijkheid gegeven de publieke opinie over haar beleid of aangelegenheden van algemeen belang voor te lichten. Niettegenstaande de thans opnieuw in de wet voorziene verplichting dat voor en na de mededelingen moet worden aangekondigd dat zij van regeringswege zijn verstrekt en het aan de personeelsleden der Zendinstituten opgelegde verbod aan de uitzendingen deel te nemen, blijft het risico van verkapt propaganda voor de regeringspartijen en misleiding van de kijker of luisteraar natuurlijk bestaan. (22) Daarenboven werd wettelijk wel een maandelijks maximum (8 uur) doch geen maximum duurtijd per uitzending bepaald.

In dat verband leken ons bepaalde bezwaren welke destijds tegen de regeringsmededeling van Eerste minister Tindemans werden ingebracht wel gefundeerd; ofschoon het als geheel normaal voorkomt dat men de aanwending van allerlei audio-visuele technieken toestaat, moet dit natuurlijk loyaal blijven en niet in misbruik ontaarden.

Een schijninterview of een gefinancierde reportage zijn methodes die reeds duidelijk te ver gaan. (23)

Een wettelijk vastgestelde maximum duurtijd per uitzending, de verplichting tot overeenstemming van de tekst der mededeling voor de beide Zendinstituten en een op het scherm constant aanwezige tekst «regeringsmededeling» hadden in de nieuwe wet bv. gemakkelijk mede als wettelijke waarborgen kunnen voorzien worden.

Tot slot ziet men niet in waarom de uitzendingen der erkende zendgemachtigde verenigingen en stichtingen niet onder het recht van antwoord vallen, voor zover zij zouden voldoen aan de terzake geldende wettelijke voorschriften.

Het is immers nog niet duidelijk welke instantie over deze conformiteit zal oordelen en daarenboven sluit deze eventuele conformiteit hoegenaamd geen aanleiding tot een recht van antwoord uit.

Aangezien de erkende verenigingen en stichtingen ook zelf instaan voor de door hen verzorgde uitzendingen en zelfs rechtspersoonlijkheid moeten genieten (24) was het niet meer dan normaal geweest hen ook onder de toepassing van het recht van antwoord te laten vallen.

III. Besluit

Het heeft lang geduurd vooraleer men het recht van antwoord heeft aangepast aan de moderne communicatietechnieken.

Op dat punt vormt de wet van 4.3.1977 dan ook een stap in de goede richting.

Het is echter te betreuren dat de praktische uitwerking ervan in een te eng keurslijf werd gewrongen en dat een slechte formulering van bepaalde artikels opnieuw problemen heeft doen ontstaan.

De toekomst zal uitwijzen of het instrument bespeelbaar is en kan gestemd worden.

(1) *Communicatie*, 1976-77, n° 3-4, blz. 20 e.v.

(2) Wet van 4.3.1977, B.S.B. 15.3.1977

(3) M. Platel, *Het recht van antwoord in de Communicatiemedië*, Brussel 1971, blz. 28

(4) In het nieuwe ontwerp van decreet houdende het statuut van de Belgische Radio en Televisie, Nederlandse uitzendingen, (Cultuurraad, 1975-76, 18.6.1976, n° 165.1) wordt de verplichting van objectiviteit zelfs uitgebreid tot alle uitzendingen en mededelingen van informatieve betekenis. (art. 25)

(5) K. Rimanque, *De vrijheid van informatie en de vrijheid van mening in verband met de uitzendingen van radio en televisie*, R.W. 1969-70, kol. 1657

(6) M. Platel, o.c., blz. 12, noot 3

(7) M. Hanotiau, *Le droit de réponse à la radio et à la télévision*, *Les Cahiers RTB*, n° 18, blz. 33
Bollecker, *Droit Privé de la Radiodiffusion*, Paris 1934, blz. 225

Cornil, *Droit de réponse et «journal parlé»*, R.G.A.R., 1939, n° 3133,1

(8) Zie bv. Cass. 10.7.1871, Pas. 1872, I, 18 dat sprak over «un droit de défense personnelle»

(9) Niemand is immers verplicht het uit te oefenen en daarenboven doet deze uitoefening geen afbreuk aan de eventuele aanwending van andere rechtsmiddelen. (Wet van 23.6.1961, art. 1, al.1)

(10) M. Hanotiau, o.c., blz. 38

(11) J. Lievens, Een belangrijke uitspraak over het recht op antwoord, *Communicatie*, 1975, n° 1, blz. 25

(12) M. Platel, o.c., blz. 22

(13) Cass. 14.10.1974, J.T. 1975, blz. 10 en Pas. 1975, I, 188

(14) Cass. 3.11.1880, Pas. 1880, I, 300; «Les tribunaux saisis d'une demande en insertion forcée peuvent et doivent examiner si l'écrit, dont l'insertion est demandée, constitue réellement une réponse à l'article incrimé. Que par cela même qu'une personne réclame l'insertion d'une réponse, elle est présumée y avoir un intérêt qu'elle seule apprécie.»

(15) Calewaert, *Het Recht tot antwoord*, R.W. 1961-62, kol. 252

Advokaat-Generaal Plougoum drukte zich als volgt uit; «Nous n'avons jamais songé à livrer le journal à tous les caprices de la fantaisie et les tribunaux auront toujours le droit souverain d'apprécier si ce qu'on leur présente comme une réponse est réellement une réponse.» bij cass. Fr. 8.2.1850, D.P. 1850, I, 69.

(16) J. Lievens, o.c., blz. 25
Blin, Chavanne et Drago, *Traité du droit de la presse*, Paris 1969, blz. 59
Hanotiau, o.c., blz. 38

(17) A. Besiroglu, *Le droit de rectification et de réponse dans la législation turque*, *Revue de l'U.E.R.*, sept. 1975, blz. 41

(18) R. Esposito en A. Grassi, *Le droit de rectification dans la législation italienne sur la radiodiffusion*, *Revue de l'U.E.R.*, maart 1976, blz. 41 e.v.

(19) Cfr. Het statuut van de huidige gastprogramma's, zoals vervat in art. 28§5 van de wet van 18.5.1960 en het K.B. van 2.7.1964. Zie hierover;

K. Rimanque, o.c., kol. 1631 en 1652
H. Van Pelt, *De omroep in revisie*, Leuven 1974, blz. 300

A. Namurois, *Revue de l'U.E.R.*, n° 98 B, blz. 50 e.v. en n° 99B, blz. 35 e.v.

Terecht heeft men aangestipt dat het wenselijk ware geweest aan de organisaties die de gastprogramma's verzorgen een verplichting tot het genieten van rechtspersoonlijkheid op te leggen. Dit is thans des te meer het geval daar het eventueel antwoord dient toegezonden aan de producent van de uitzending of de uitgever (art. 8 van de wet). Indien men de BRT nog als verantwoordelijke uitgever kan beschouwen, zal het anderzijds bij gastprogramma's en politieke tribunes dikwijls niet duidelijk zijn welke rechtspersoon de betrokken producent is.

(20) Art. 28§4 van de wet van 18.5.1960, B.S.B. 21.5.1960, thans art. 1 van de wet van 18.2.1977, B.S.B. 2.3.1977

(21) Rimanque, o.c., kol. 1638
Ganshof Van der Meersch, *Het rechtsstelsel van radio en televisie en de Grondwettelijke vrijheden*, R.W. 1961-62, kol. 2335

(22) Zelfs in de reclamewereld (art. 11 van de Int. Codex voor Eerlijke praktijken inzake Reclame-Int. Kamer van Koophandel 1973) heeft men aangenomen dat publiciteit duidelijk als dusdanig moet waarneembaar zijn om de vermenging tussen de redactionele en publicitaire inhoud van een zelfde blad te vermijden. Dit principe is echter een deontologische regel en niet in onze wet op de handelspraktijken opgenomen, zie hierover;

P. De Vroede en J.-P. Maes, *Het begrip handelspubliciteit*, R.W., 1975-76, kol. 139

(23) A. Namurois, o.c., n° 99 B, blz. 40 en Ganshof Van der Meersch, o.c., kol. 2356 over gelijkaardige incidenten.

(24) Volgens art. 29§1 van het nieuwe ontwerp van decreet dienen zij zelfs verplicht verzekerd te zijn voor het risico van burgerrechtelijke aansprakelijkheid wegens stoffelijke of lichamelijke schade ten laste van de vereniging of stichting en van haar medewerkers.